

ספר חז"ן

עבד ד' (א)

כ"ט

"זאת חקת התורה" (במדבר יט ב), ותמה האור החיים הק' למה נקראת מצוה זו של פרה אדומה בשם "חקת התורה", היה לו לומר זאת חקת הטומאה או זאת חקת הטהרה. ותירץ: "בדרך רמז ירצה באומרו חקת התורה, שאם יקיימו מצוה זו על אף היותה חוקה בלא טעם, מעלה עליהם הכתוב כאילו קיימו כל התורה אשר ציוה ד', כי קיום מצוה בלא טעם יעיד על הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל רצונות הבורא ית'".

1
1
ס' א
רס' א
ס' א

וביאר דבריו, שבזמן שאדם מקיים מצוה שיודע בה טעם, עדיין לא נתברר שהוא מוכן ומזומן לקיים את מצות בוראו משום שהיא מצות בוראו, כי יתכן שאינו מקיימה אלא משום הכרע הדעת [ואף בז' מצות בני נח, שרובן מחוייבות מצד השכל האנושי, כתב הרמב"ם (מלכים סופ"ח) כי המקיימן מוחמת הכרע הדעת אינו גר תושב ולא מחסידי אומות העולם ולא מחכמהו, אלא צריך לקיימן מפני שנצטוה עליהן ע"י משה מפי הגבורה], ורק קיום מצוה בלא טעם יעיד על הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל רצונות הבורא ית'.

11

וכבר נתבאר [במאמר ח] שמה שכתב הרמב"ם (בשמות פרקט פ"ו) שדברי חז"ל "אל יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב אלא יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי", לא נאמרו אלא במצוות השמעיות, אבל במצוות השכליות צריך אדם לומר אי אפשי לעשות רע כלל, היינו רק שצריך אדם לומר כי גם לולא הציווי היה נמנע מגניבה ורציחה וכדו'. אכן לאחר שנצטווה, צריך שתהיה עיקר הלימודותו מלעשותם מחמת ציווי הבורא ית', וסלידתו מהרע לא תהיה אלא כטפל לסיבה העיקרית, שהיא מצות הבורא ית'.

16

ובמקום אחר ביארנו שכל עיקר עבודת האדם היא שיהיה "עבד" לקונו, עבד שאין לו אלא מצות רבו, ובל ילך אדם אחר "חשבונות רבים" ואפילו הם חשבונות של כבוד שמים, שאם הוא עושה כן כבר אינו עבד אלא בן חורין העושה על דעת עצמו. וכן א"ל ישעיהו הנביא לחזקיהו המלך, "בהזי כבשי דרהמנא למה לך, מאי דמיפקדת איבעי לך למיעבד ומאי דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד" (ברכות י א) כלומר, אל לך לשקול את הדבר על פי דעתך אלא עשה מה שנצטוית, ואם משום כבוד שמים, "מאי דניחא קמיה קוב"ה לעביד", אין לך לדאוג עבורו, כביכול. [והתבאר כ"ז בארוכה במאמר נב].

4

26

ואמנם עיקר הקושי בעבודת ד' הוא ענין זה, כי קשה מאד לאדם להרגיש את עצמו "עבד" ו"מוכרח", דהיינו לקיים את המצוות אך ורק מחמת ציווי הבורא ית', ונקל לו יותר לעשות לפי שיקול דעתו ולא להרגיש עצמו כבול.

31

אמרו חז"ל (ילק"ש שמות רמז קס"ט): "ויזאל משה לשבת את האיש (שמות ב כא), בשעה שאמר משה ליתרו תנה לי את צפורה בתך לאשה, א"ל קבל עליך דבר אחד שאני אומר לך, ואני נותנה לך לאשה. אמר לו משה מה הוא, אמר לו, הבן שיהיה לך תחילה יהיה לע"ז מכאן ואילך לשם שמים, וקיבל עליו".

39

וכבר ביאר בעל הטורים (שמות ב טז), שהטעם שהסכים משה לתנאי זה, כי מונתו היתה להחזיר את יתרו למוטב, יעו"ש. אך מן התימה על יתרו איך התנה תנאי זה, והרי אמרו חז"ל (שמות רבה פ"א לב), כי מתחילה היה יתרו כומר לעכו"ם אך ראה שאין בה ממש, עמד וכפר בה, ועשה תשובה עד שלא בא משה למדין, וגמדו בני עירו ונידוהו, וע"ש עוד שמסר נפשו על כך, וכמו שדרשו: "ויישען" (שמות ב יז) - שהצילן מג"ע, ורבנן אמרו מלמד שהשליכו אותו למים והוציאן משה, יעו"ש, למצא שהפקיר את עצמו ואת בנותיו עד כדי סכנה לנפשן ולכבודן, וכל זאת בגלל הכרתו המוחלטת כי אין בע"ז ממש, וא"כ יפלא איפוא איך עמד והתנה עם משה כי הבן הראשון אשר יולד להם יהיה כומר לע"ז, וכבר עמד על כך בס' שפתי חכמים (שם).

41

אולם הדבר מתבאר עפ"י האמור, כי אעפ"י שחזר יתרו בתשובה שלמה ופירש מע"ז, עשה זאת מהכרע דעתו ומהכרתו, שראה בשכלו שאין בה ממש, אך לא היה חפץ שצאצאיו יהיו מאמינים בד' בהכרח, והרי בביתו של משה יהיו "מוכרחים" באמונתם, על כן התנה שאת הבן הראשון יחנכו להיות כומר לע"ז, ואם יבא מעצמו לידי הכרה שאין בה ממש, מה טוב, ובלבד שלא יהיה "מוכרח" לכה. אבל לא ידע ולא הבין שאדרבה, עיקר התורה הוא שיעשה האדם כ"עבד" ולא עפ"י הכרעת

46

51

1

ועד כמה קשה לאדם להיות כבול ומוכרת, אנו רואים במעשה שמעי בן גורא, שציוה דוד המלך טרם מותו לשלמה בנו: "ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול" (מלכים א' ב ט). הבה נראה כיצד קיים שלמה את צוואת דוד אביו, אמר הכתוב (שם לו-ז): "וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר לו בנה לך בית בירושלים וישבת שם ולא תצא משם אנה ואנה, והיה לביום צאתך ועברת את נחל קדרון ידע תדע כי מות תמות, זמן יהיה בראשך".

2
pu

והדברים קשים להבנה, היכן היה כאן קיום הצוואה של דוד, ואיה חכמת שלמה שסמך עליה דוד אביו, כאמרו "כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול", האם זו היא העצה הנכונה להוריד את שיבתו בדם שאול, וכי יש מקום טוב מירושלים, והרי כמה וכמה זקנים בירושלים שלא יצאו מימיהם את שערי העיר הקדושה. ואם כי לבסוף כך היה, שלא שמר שמעי את דבר המלך ונתחייב מיתה, ככתוב (שם לו-ט-מב): "ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעי וגו', ויקם שמעי ויחבש את חמרו וילך גתה אל אחיש לבקש את עבדיו וגו', וישלח המלך ויקרא לשמעי ויאמר אליו הלוא השבעתיך בד' ואעד בך

לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידוע תדע כי מות תמות וגו'", עדיין הדבר תמוה ביותר, מנין היה יודע שלמה המלך כי כך יעשה. וגם הליכתו של שמעי לבקש את העבדים אינה מובנת, שהרי נשיבע לשלמה שלא יצא מירושלים, והדבר בנפשו, ומה ערך לשני עבדים שברחו שבשבילם מסכן הוא את חייו, ועובר על השבועה ועל פקודת המלך?

עוד יש להבין שמאחר שהטעם שהרגו לבסוף הוא משום שהיה מורד במלכות, שלא שמר את פקודת המלך, א"כ למה היה צריך להשביעו בד' שלא יצא מירושלים, וכן למה הזהירו: "ידוע תדע כי מות תמות", הרי אף אם לא היה מזהירו ומשביעו היה נחשב מורד במלכות, ואז היה המכשול קרוב אליו יותר, וע"י האזהרה והשבועה לכאורה הרחיק את הסיכוי לקיים את מצות דוד אביו.

אלא מכאן אנו למדים את היסוד שאמרנו, שאעפ"י שירושלים היא משוש כל הארץ, ויכול אדם לדור בה כל ימיו מבלי צאת את חומותיה, אך כל זה כשהוא עושה כן מדעתו ומרצונו הטוב, אולם בשעה שנעשה מוכרח לשבת בה מבלי אפשרות לצאת ולבוא, הופכת ירושלים בעיניו לבית האסורים, והרי הוא עושה כל טעדי שבעולם כדי לשבור את כבליו ולפרוץ את חומת בית האסורים והיה מה. כל זאת ידע שלמה בחכמתו, וזאת היתה כוונתו בצוותו עליו שלא לצאת את ירושלים, כי בכך הפך אצלו את ירושלים לבית האסורים. ומפני זה הוסיף עליו שבועה בד' שלא יצא, והזהירו כי ביום צאתו בן מות הוא, כל אלו כבלים הם על ידיו של שמעי, שלשלאות של ברזל, שבמוקדם או במאוחר ישבוים בעל כרחו, ואפילו קרית מלך רב כירושלים לא תוכל שאתו, אף שבנפשו הדבר, וככל שיוסיף עליו כבלים יתחזק ויתאמץ לשוברם, כי היותו כבול ומוכרח להמצא בתוכה הוא קשה מנשוא.

מי כעמך ישראל

"זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליהם פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על" (וי' ב)

מובא בחז"ל (קידושין לא, ב), "שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו. בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר וכו', והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא".

3
מה תורה

2

מדוע נתן לו ה' לאותו גוי בשכרו פרה אדומה?

ביאר האדמו"ר מקוצק, לפי שיצא קטרוג על עם ישראל, ראו כיצד מקיים הגוי מצוות כבוד אב ואם ומוכן להפסיד ממון רב בשבילה, לכן זימנו לרשותו מהשמים פרה אדומה, להראות שהגוי מוכן להפסיד כסף עבור מצוה שטעמה מובן, אבל עם ישראל מוכנים להוציא אותו סכום גם עבור מצוה שאין טעמה מובן, כמצוות פרה אדומה.

סיפר הרב מבריסק: עוד בתקופת כהונתי בבריסק, בא לפני אחד מבעלי הבתים כמה פעמים, ושטח בפני את צערו. "יש לי אמא זקנה מופלגת, הגרה בעיר שאוול הרחוקה מבריסק. מרגיש אני בעצמי, שאינני מקיים מצוות כיבוד אם כראוי. לנסוע לעיתים קרובות עד לשאוול העיר, אינני יכול, שכן יש לי משפחה גדולה וטרוד אני בפרנסה. מה בידי לעשות כדי לכבד את אמי כראוי לעת זקנתה?"

שאלתיו, ממשיך הרב מבריסק, במה איפוא אוכל לעזור לך?

"זה מספר שנים שאני מפציר ומתחנן לפניה, שתבוא לגור אצלי, אך היא עומדת על דעתה ובשום אופן אינה רוצה. לכן אבקש את כבוד הרב שיואיל לדבר עמה, כי מובטחני שלא תשיב את פני הרב ריקם, ובודאי תצייט לקולו."

הסכמתי לדבריו, סיפר הרב מבריסק, והצעתי לו שבפעם הבאה כאשר תבוא אמו לבקרו, יכנס נא יחד אתה אלי. ואכן, כאשר ביקרה האם אצל בנה, נכנסה אלי יחד עמו. פניתי אליה ואמרתי לה: בנך חפץ לקיים מצוות כיבוד אם, זוהי אכן מצוה גדולה, וגם לך תהיה זו זכות גדולה אם תואילי לסייעו בכך. דעתי היא כי צודק בנך, העתיקי את מקום מגוריך לבית בנך, בכך ייטב לך בגשמיות, ולבנך ייטב ברוחניות.

פתחה הזקנה את פיה, וכה אמרה: "רבי, תוכלו לבקש ממני כל דבר שתמצאו, ובלבד שלא לעזוב את "שאוול", זאת לא אוכל לעשות בשום פנים ואופן". תמהתי באזניה, מה פירוש הדבר "לא יכולה"? מה עשוי להיות כה קשה במגורים אצל בן טוב ומסור, הרוצה לדאוג לך ולכבדך? השיבה הזקנה, "רבי, אספר לכם סיפור, שיבהיר לכם היטב מדוע אין הדבר אפשרי".

סבי היה איש עני מרוד, פתחה הזקנה ואמרה, אבל כל ימיו השתוקק תשוקה גדולה, לזכות לכל הפחות פעם אחת בחייו לרכוש לעצמו אתרוג משלו.

בעיירות ליטא שדרה עניות גדולה, וכידוע, לא כל יחיד יכול היה להרשות לעצמו אתרוג משלו. הקהילה היתה רוכשת אתרוג, וכל הקהל היה מברך עליו. כל ימי חייו חסך סבא כסף, כדי שבימי זקנתו יוכל לקנות אתרוג מכספו. הוא חסך פרוטה לפרוטה ואת הכסף צרר בתוך שק, כך התמלא לו השק טיפין טיפין במשך עשרות שנים.

לעת זקנה מופלגת, החליט כי הגיעה העת והשעה לממש את חלום חייו, וכבר יש בשקו די כסף לרכישת האתרוג המיוחל. נטל אפוא את השק ונסע

יחד עם אשתו לווילנא, אל סוחר האתרוגים. סבא סיפר בהתרגשות לסוחר כי את הכסף הצרור בשק חסך כל ימי חייו, כדי שפעם אחת יוכל לקנות אתרוג לעצמו. הסוחר נטל את השק הכבד והחל למנות את הפרוטות הרבות שמילאוהו אחת לאחת, אולם כל הפרוטות גם יחד לא הגיעו לכדי מחירו של אתרוג מהודר.

הצטערו הסבא והסבתא צער רב, ויצאו משם בפחי נפש. פנתה הסבתא לסבא ואמרה לו כדברים האלה:

הנה נא הזדקנו, ומי יודע כמה שנים עוד נכוננו לנו פה על האדמה. כל ימיך רצית כל כך לקנות אתרוג משלך. אם לא תקנה עכשיו, מי יודע אם בכלל תזכה לכך. על כן שמע נא לדברי. יש לנו בית משלנו, בשביל מה לנו בית? הבה נמכור את הבית, ונשכור בעיירה דירת חדר ומטבח, ובכסף שנקבל תמורת הבית, ודאי נוכל לרכוש אתרוג נאה ומהודר.

מכרו אפוא את הבית, קיבלו תמורתו מה שקיבלו, ומיהרו לשוב לסוחר האתרוגים בווילנא. התפעל הסוחר מגודל הסכום שאחזו בידם, והצהיר כי עבור הסכום העומד עתה לרשותם, יוכלו להשיג אתרוג מהודר, שכמוהו לא נמצא גם ברשותם של גדולי הנכבדים והעשירים שבקרב יהודי המדינה.

הבטיח הסוחר לסבא, שכאשר יסע בעתיד הקרוב לקנות אתרוגים, יביא אליו את האתרוג האחד והמיוחד ביותר שימצא. הסוחר עמד בדיבורו,

ומעבור כמה שבועות שב מן הדרך, כשבידו אתרוג מהודר מאין כמוהו. הסבא והסבתא שבו לביתם השכור בשמחה, כשבידיהם האוצר הגדול.

טמנו את האתרוג במקום מבטחים, בארון שבמטבח הקטן, ושמרוהו מכל משמר. עד מהרה יצא הקול בין יהודי המקום, שהסבא רכש אתרוג מהודר אשר כמוהו אין בנמצא. כולם היו סקרנים לראות במו עיניהם את האתרוג יקר המציאות. התאספו ובאו אל הבית הקטן, נכנסו אל המטבח, והסבתא הוציאה בזהירות את האתרוג מן הקופסא, לנוכח עיניהם המשתאות של כל הנוכחים. ביקשו אנשי העיר לבחון את האתרוג מקרוב. נטלוהו לידם, העבירוהו מיד ליד, מיששוהו בחיבה, נהנו מהדרו, עד שלבסוף נפל האתרוג ארצה והפיטם נשבר. האתרוג נפסל.

הסבתא נפלה ארצה מעולפת. כשהתאוששה מעלפונה, רצתה להודיע לסבא על האסון הנורא שקרה, אך מאידך חששה שמא הידיעה הפתאומית תערער את בריאותו הרופפת, לכן, סברה כי יש להכינו לקראת הידיעה המעציבה, ורק לבסוף תבשר לו את הבשורה המרה.

נגשה הסבתא אל הסבא, והחלה מספרת לו סיפורים ומשלים שיש בהם רמז וסימן לאסון שקרה. תמה הסבא לפשר הסיפורים והמשלים, ושאל את פיה מה מסתתר מאחוריהם, שמא קרה איזה אסון? אולי נפטר, חלילה, איזה נכד? אז פתחה הסבתא בבכי תמרורים, וסיפרה לסבא מה שקרה לאתרוג היקר שרכשו בהון ביתם. כשמוע הסבא את הדברים קם ממקומו, ואמר בניחותא בזו הלשון, "אם אין, אזי פטורים".

לפי גירסה אחרת הרווחת בין בני המשפחה, הוסיף הסבא ואמר, "אותו

5
re

4

1
 סימה הזקנה את סיפורה, אותו בית שמכרו הסבא והסבתא כדי לקנות בו אתרוג, מצוי בקידבת מקום לבית מגורי בשאול, בכל פעם שעוברת אני לידו, מביטה אני בו, וחושבת בלבי, זהו הבית אותו מכרו טבא וסבתא כדי לרכוש בו אתרוג! אין לתאר את ההנאה שמסב לי הדבר, זה ממש מחיה אותי! לא אוכל בשום פנים ואופן לעזוב את העיר שאוול, כל עוד נשמתי בי, נשארת אני קרובה אל הבית הזה.

6
 ac

6
 כמובן, טיים הרב מבריסק, לאחר ששמעתי מפייה את סיפור המעשה, שוב לא יכולתי עוד לדבר על לבה שתעזוב את העיר.

6
 סיפור
 שר

טומאה וטהרה

6
 כנארה אפשר לשאול, למה לא יזכיר לו את יום המיתה מתחלה, אם אמנם יש בדבר זה כדי לנצח את יצר הרע יותר מן הדברים הקודמים, אלא משמע שבדבר זה משתמשים רק באין ברירה אחרת. כי יש גם סכון במקצת למי שמתמשש בדבר זה. כי כשם שדבר זה צלול להמית את יצר הרע, כך הוא עלול להמית את יצר הטוב. כי זכרון המות עלול להביא את האדם לידי יאוש, ויאוש הוא סם חיים מאין כמוהו בשביל יצר הרע וסם מות ליצר הטוב. בחינת „אכול ושתו כי מחר נמות“ (ישעיהו כב, יג).

6
 המגע עם המת משפיע במדה מסוימת על האדם לרעה גם במחשבה וגם במעשה. מהעוררים בו ספקות לגבי הצדק העליון, והוא גם נדחף לזרועות היצר המפתה „חטוף ואכול חטוף ושתה כי מחר נמות“. וזוהי טומאתו של האדם שבא במגע עם המת.

11
 טמא מת צריך לכן לספור שבעה ימים לטהרתו. כי עצם המספר

1
 „הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים. הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר. ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר“ (במדבר יט, יא-יב).

6
 אם נקבעה ההזאה השניה ליום השביעי, הרי הדבר מובן. ההזאה בדומה לטבילה היא בסוף ימי טומאה. אבל בלתי מובן הוא, למה נקבעה ההזאה הראשונה ליום השלישי דוקא. לכאורה היה היום הרביעי יותר מתאים, כי הוא מוזלף את ימי הטומאה לשני חלקים

6
 שווים. שלושה ימים לפני ההזאה הראשונה ושלושה ימים אחרי ההזאה הראשונה.

11
 כדי לענות על שאלה זו, ננסה מקודם לתת טעם לטומאת מת בכלל ולמספר שבעה ימים שטומאה זו נמשכת. בטומאת מת פחות מובן המספר שבעת ימים מאשר ביתר הטומאות החמורות היוצאות מגופו של אדם. אם יש צורך בטומאה היוצאת מגופו בשבעה ימים, כדי לנקות את הוזהמה שנדבקה בו על ידי מחלה זו המטמאת אותו, הרי אין להבין את הצורך במספר ימים זה לגבי טומאת מת. מה מוסיפים כאן הימים?

11
 אולי נגיד כך. מגע עם מת יכול להוליד ספקות באמונה. לא לחנם תיקנו הכו"ל לומר „ברוך דין האמת“ (ברכות נד במשנה) וצדוק הדין“ (ש"ע יור"ד סימן שלט סעיף ג) אחרי מת. אמנם חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה (במשנה שם), אבל לא קל לברך ברכה זו מבחינה נפשית. אדם קרוב אצל עצמו ואינו רואה תמיד את הצדק העליון.

11
 ולא רק מבחינת אמונות ודעות, יכול מגע עם המת להשפיע לרעה, אלא גם מבחינה מעשית. „לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגוז ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעטוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם. אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם. אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה“ (ברכות ה).

11
 שבעה ימים כמחזור של זמן, מזכיר לו את בריאת העולם ומחוק את אמונתו בבורא העולם.

6
 ומכיון שטומאתו של הנגע במת היא החלשת אמונתו, וטהרתו היא חזקת האמונה, לכן נקבעה ההזאה הראשונה של מי חטאת ליום השלישי שבספירת השבעה. כי אם שבעה ימים אלה הם נגד שבעה ימים של בריאת עולם, הרי יום השלישי לטהרתו הוא נגד יום השלישי של הבריאה. וביום השלישי נאמר: „ויאמר אלקים יקונו המים וכו' ולמקרה המים קרא ימים“ (בראשית א, ט-י). „שטוחין היו על פני כל הארץ והקוים באוקיינוס הוא הים הגדול שבכל הימים“ (רש"י שם). ובתכו"ל: „כל הימים מטהרין בנותחין ופסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהם מי חטאת“ (מקואות פ"ה מ"ד). נמצא כל עוד שהמים היו שטוחין על פני הארץ, לא היו המעיינות נבדלים מיתר המים, ולא היו מים חיים. רק ביום השלישי נבדלו המים למקווה מים ונתגלו המעיינות שהם מים חיים.

6
 נפח על כן להוות מי חטאת שצריכים מים חיים ביום בו נתקו מים חיים, הוא זה ביום זה מחוקק גם היא את האמונה בבריאת העולם, והיא מטהרת את הטומאה של ספקות באמונה ושחיתות במעשה.

11
 וז' להם מים במדבר, ובמצרים היתה מצלת את הבנים מידי המצרים, ולא נאמר במיתתה, שבכו אותה ב"י. כנאמר מאהרן ומשה אבל מהנסיון יודעים אנו שקשה מאד לבכות על פטירת זקן ושבע ימים סורגילים לומר און: „הלאי שנוכח להאריך ימים כמותו“. והנה בימי משח כבר נתמעטו ימי חיי האדם וכנא': „ימי שנותינו בהם ע' שנה“ (תהלים צ'). נמצא שמרים, אהרן ומשה האריכו ימים מאד (ממילא קשה היה לבכות עליהם) (מלביד אנשי המעלה — מפאת ערכם הגדול של

11
 הכל ראו את מיתתו אבל לא ידע איש את קבורתו ולפיכך הדגיש הכתוב במרים אמותם: „ותמת שם מרים — כבוד עמה — ותקבר שם“ — במקום ידוע לכל, לא נעלמה מיתתה. כמו אצל אהרן, ולא נעלם מקום קבורתה, כמו אצל משה. ובה אפטר לתרוץ קושיא ידועה, למה בכו ב"י על מיתת אהרן וכן על מיתת משה, ולא בכו על מיתת מרים, שבזכותה

11
 וישב העם בקדש וחמת שם מרים ותקבר שם. למה נאמר „שם“ ב' פעמים. הלא די ה' לומר: „ותמת מרים ותקבר“? והנה ג' רועים ה' אז לישראל, מרים, אהרן ומשה; ומיתת אהרן היתה משונה בזה, שלא ראה איש מהקהל את מיתתו. עד שירדו משה ואלעזר בן הנר ואמרו לכל ישראל: „אהרן מת“ ולא האמינו להם ב"י עד שראו מלאכי השרת נושאים את מטתו באוויר. אבל את מקום קבורתו של אהרן ידעו ב"י, כי מ"א הראו להם את מקום קבורתו במערה בהר ההר. בשעת פטירתו של משה היה ההיפך:

6
 מרים
 שר

עושה את מיתרי לבב ב"י, שחשבו
 גם כדאי לגמול חסד עמו, ומן השמים
 יברך על ידם (אולי זכרו את כל המסות
 המריבות, שעשו עם איש האלהים,
 יאם מבית עבדים...) מלהשתחף
 יתו וקבורתו, וזה הביא אותם לידי
 ואנחה: "ויבכו ב"י את משה בערבות
 (לא על קברו, כי לא ידעו מקומו)
 ו"ם. משא"כ במרים, שמתה ונקברה
 כל הארץ: "ותמת שם מרים -
 כל ישראל - ותקבר שם" במקום
 לכל. מפני שהיתה מופלגת בזנה
 ונקברה כדרכה לא עשתה מיתחה
 על ישראל. וא"ל רמז למניעת הבכי
 פטירתה מהאמור תיכף: "ולא היה
 לעדה" - לא נמצאו דמעות בעיני
 ה'.

ג' הרועים). אבל יש שגם מיתת זקן
 מופלג עושה רושם גדול עד כדי הורדת
 דמעות כנחל, והיינו אם יש איזה שינוי
 טרגי במיתתו. וזה קרה במיתת אהרן, שלא
 מת כדרך כל הארץ, שבני אדם מבקרין
 אותו ועומדים על יציאת נשמתו, אלא
 שעלה אל הר ההר עם משה ואלעזר, עלו
 ג' וירדו ב' והודיעו: "אהרן מת ונקבר":
 מיתה בלתי רגילה כזאת הרעישה את כל
 ישראל, ויבך העם בכיה גדולה: זה
 אומר, צר לי מאד, שלא לקחתי ברכת
 פרידה מהכהן הגדול, הדומה למלאך
 אלהים, וזה אומר, אוי לי, שלא גמלתי
 חסד לצדיק כזה: "ויבכו את אהרן לי
 יום כל בית ישראל", שחשבו שלא זכו
 להשתחף באשכבתיה של אהרן קדוש ה',
 וכן במשה, אף שראו בעיניהם את מיתת
 איש האלהים, ולקחו ממנו "ברכת
 המרידה" והוא ברך אותם לפני מיתתו,
 אבל בשעה שעשו הכנות גדולות להלויתו
 וקבורתו, והנה לקח אותו אלהים: "ויקבר
 אותו בני בארץ מואב מול בית פעור ולא
 ידע איש את קבורתו". וגם מיתה בלתי
 רגילה כזאת - מיתה בלא קבורה -

9
 מע

מד. ולכן אמר הקב"ה "והשקית את העדה
 ואת בעירם", בהפסק בין העדה ובעירם
 להורות שההשקאה של העדה היא ענין נפרד
 מההשקאה של בעירם, והיא ענין ההבחנה
 שאינה שייכת אצל הבהמות.

ועל כן משה רעיא מהימנא בראותו שכבר
 ספו תמו כל אלו שנגזר עליהם למות במדבר,
 ועכשיו הם "כל העדה" [כדברי רש"י פסוק א
 בשם מדרש תנחומא], לא וצה שימותו עוד

10
 11
 12
 13
 14
 15
 16

לבני ישראל, ומסר נפשו למען הכלל ועבר על
 הצווי והכה את הסלע כדי שלא יצטרך
 להשקותם ולבודקם כסוטות, "ויצאו מים
 רבים ותשת" מעצמם "העדה ובעירם" בלי
 הבדלה בין האדם לרעלי החיים.

ולאוב, זה נבין במקרא מה שאמר משה
 כשהוכיח את ישראל על מעשה המרגלים
 (דברים א, לז) "גם בי התאנף ה' בגללכם
 לאמר גם אתה לא תבא שם", שסיבת החטא
 של מי מריבה לא היתה "על ידו" אלא כדי
 להציל שרידי עם קודש אחר גזירת מ' שנה
 במדבר שלא ימותו מהם עוד ויזכו להכנס
 לארץ. אבל "בגללכם" התאנף ה' בי וגזר עלי
 שלא אכנס לארץ ישראל.

ולכן מתפללים ביום הושענא רבה [בפיוט
 תענה אמונים] "למען נאמן בית [משה רבינו]
 מספיק לעם מים, סלע הך ויזובו מים
 והושיענו אל מעוזנו", ועיי"ש עוד "למען
 [אהרן] פוקד במי מריבת מים", שלבאורה
 יפלא שבעת אשר נשפך שיח לעורר זכות
 משה ואהרן נזכיר ענין חטא מי מריבה, וכן
 קשה בתפילת גשם (לפי נוסח פולין) "זכור
 משוי בתיבת גמא וכו' על הסלע הך ויצאו
 מים" הוא הדבר אשר דברנו, שמשה ואהרן
 עברו על הצווי כדי להציל בני ישראל
 מהשקאה לשם הבחנה בין צדיק לרשע, ומסרו
 נפשם לטובת הכלל שלא ימותו, ובזכות זו
 מתפללים שבצדקם חון חשורת מים.

(כח) קח את המטה וגו' ודברתם
 אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו
 והוצאת להם מים מן הסלע
 והשקית את העדה ואת בעירם.

הנה המפרשים העמיקו עצה לבאר חטאו
 של משה רבינו במי מריבה, וזה אומר בכה
 וזה בכה, הצד השווה שבהם שמצאו איזה
 נדנדוד פגם. אבל לכאורה יקשה מתניי דאבות
 (פ"ה) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על
 ידו, וכו' משה זכה וזיכה את הרבים זכות
 הרבים תלוי בו, וא"כ איך בא לידי חטא.
 ומההכרח לומר שלא בא החטא "על ידו" אלא
 על ידי אחרים.

והביאור, שהקב"ה צוה "ודברתם אל הסלע
 וגו' והשקית את העדה", פ"י שלא ישתו המים
 מעצמם אלא שאתם צריכים להשקותם, וא"כ
 יש להבין למה נצטוו משה ואהרן ל"השקות"
 את בני ישראל, ואולי י"ל שמזה שפט משה
 שרצון הקב"ה להשקותם כמו מים המאררים
 של סוטה להבחין בין צדיק לרשע, בין העובד
 אלקים לאלו אשר לא עבדו ומתלווננים על
 הקב"ה, וכמו שמצינו במעשה העגל (לב, כ)
 "ויקח את העגל וגו' ויטחן עד אשר דק ויזר
 על פני המים וישק את בני ישראל" ואמרו
 "חז"ל שהשקם כדי לבודקם כסוטות (ע"י ע"ז

6

36

וירם משה את ידו ויך את הסלע וגו', ולהלן הכתוב אומר, יען לא האמנתם בי להקדישני. — וראיתי בשם גדול אחד שאמר הענין למה באמת הכה משה את הסלע, ולא עשה כאשר אמר לו השי"ת ודברתם אל הסלע

וגו'. ובפרט שע"כ היה גורם לקידוש השם גדול, וכמו שפירש"י ז"ל, להקדישני, שאלו דברתם אל הסלע והוציא מים הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה, מקיים דיבורו של מקום קל וחומר אנו. אלא שלפי אותו ק"ו היה ניתן ח"ו גם פתחון פה לשטן המקטרג ללמוד חובה על ישראל, ומשה רבינו רעיא מהימנא היה חושש מפני הקטרוג על ישראל, וע"כ מסר נפשו והכה את הסלע אעפ"י שידע שייענש על זאת, אעפ"י השליך נפשו מנגד ונכנס לענין של עבירה לשמה משום הצלת ישראל (וכמו שראינו דרכו של משה באהבת ישראל כשטען לפני הקב"ה, ואם אין מחני נא מספרך וגו'). ושמעתי כי יכול להיות אותה כוונה בדברי הפייטן בתפלת גשם, על הסלע הך ויצאו מים, ולכאורה ייפלא דבכל הפיוט הוא מזכיר רק זכות אבות אברהם יצחק ויעקב, וכן גם זכותו של משה, ואילו ענין זה של הכאת הסלע מה זכות הוא, והלא אדרבה נראה לכאורה כחטא, שמשה רבינו נענש עליו. אך לפי הנ"ל ניחא, שמזכיר גדול מסירות נפשו של משה עבור ישראל, שהכה את הסלע כדי למנוע קטרוג מישראל.

6
(10)
א"ת
י"ט

וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב" [כ"א. א']

מובא ברש"י שלאחר שאהרון נפטר בהר ההר. עם ישראל נסעו דרך מקום הנקרא אתרים. כאשר שמעו העמלקים שנפטר אהרון והסתלקו ענני הכבוד, רצו להילחם בעם ישראל אך פחדו שמא עם ישראל יתפללו לה' ויושיעם, לכן החליטו לשנות את לשונם ולדבר בלשון כנען ואז, עם ישראל יתכלל לה' שיושיעם מהכנענים ובאמת הם עמלקים וכן עם ישראל לא יוכלו לנצחם במלחמה. לאשר ראו ישראל שמצד אחד הם מדברים בלשון כנען ומצד שני הם לבושים כמו עמלקים, הסתפקו על מה הם צריכים להתפלל לה' בשביל לנצח, האם הם כנענים או עמלקים? החליטו עם ישראל להתפלל באופן כללי - "אם נתן נתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם" [כ"א. ב'].

(12)
א"ת
זוהי
הא"ת

שואל ר' דן סגל: לא בורו מה הולך פה - העמלקים פחדו מעם ישראל ולכן שינו את לשונם, מדוע גם את לבושם לא שינו? הרי יותר קל לשנות לבוש מאשר לדבר בשפה זרה, ואם השקיעו ולמדו שפה אחרת מדוע שלא ישקיעו גם בלבוש? ויותר מכך - כיוון שיהיו לבושים ככנענים, עם ישראל יתפללו על כנענים ולא גהיה לעם ישראל אפילו צד כל שהוא שהם עמלקים?

מתוך ר' דן סגל: אכן כן - הלבוש היה קשה להם ביותר, כיוון שהלבוש זה המהות של האדם ואם היו משנים את לבושם לשל כנענים, אז באמת הם השתנו להיות כנענים, ובאופן כזה תפילתם של עם ישראל הייתה מתקבלת בוודאות בפשטותה. כאן התנהגו לנו הלבוש זה האדם!

כאשר עם ישראל יצאו ממצרים, הקב"ה נתן להם ציווי מיוחד כמו שמובא בפסוק: "ושאלה אישה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות" [שמות י"א, א'] שעם ישראל ייקח מהמצרים כלי כסף, זהב ושמלות. והדבר לא מובן - מילא כסף וזהב, אבל אין ייתכן לבקש בגדים של גויים? הרי כל אחד יודע כי בזכות שלא שינו את שמם, לשונם ומלבושם, נגאלו ישראל ואין יתכן שהקב"ה מצווה את עם ישראל לשאול גם שמלות מהגויים?

(7)

1 מיסביר ה'יעקב גלינסקי זצ"ל: אם נתבונן בהמשך הפסוק הכל כבר יובן הואיל וכתוב "ושמתם על בניכם ועל בנותיכם" בגדים של אישה מצריות הם קצרים ואכן אישה יהודייה אינה לובשת אותם אם כן לא הם עצמם לבשו בגדים אלו, אלא הם הלבשו את הילדים הקטנים בבגדים של מבוגרים. להם - לילדים הקטנים הם ארוכים. דאז הכל מובן באמת, בזכות שלא שינו את לבושם נגאלו עם ישראל.

(13)
א

צריך להבין: מה העניין בזה שלא שינו את לבושם, מה רע ללכת קצת בסגנון שונה ולגוון את הלבוש מדי פעם?

b

אלא הלבוש הוא אינו איזה עניין של תועלת אלא הרבה נועבר לזה, הבגד אומנם מסתיר את גוף האדם אבל הוא מגלה את פנימיותו של האדם.

הבגדים שהאדם בוחר ללבוש מראים את מה שהוא חושב על עצמו ואת מה שהוא רוצה לשדר לעולם, כמו כן לאיזה מעמד הוא שייך וכן הלאה... לכל חברה יש את קוד הלבוש שלה - העשירים והעניים, השוטרים וההיילים, רופאים וכבאים, איזה לבוש סולידי ומכובד ואיזה מבטא מרדנות ופריקת עול. הרעיון העקרוני הוא - הכרה בכבוד האדם ומעמדו, כמו שכל אדם בר דעת מבין שמלך לא מסתובב בחוב עם מכנסיים קצרים וסנדלים!

(1)

אם כן - המראה החיצוני של האדם, הוא מגלה את פנימיותו ומהותו של האדם.

(6)

התורה - מתנה משמים

וממדבר מתנה (כא, יח)

1 נוסח הבקשה על תורה שבתפילת שמונה עשרה היא: "חננו מאתך דעה, בינה והשכל" - "חננו" מלשון מתנת חיים.

(14)
תפילה
על

ישנם דברים שלא ניתן לרכשם בממון, ובהכרח שניתנו למחזיק בהם במתנה. כגון: אם נראה יהודי עונד על ידיו שעון נאה נשאלהו היכן קנה אותו, כי ערכו פחות או יותר ניתן להשגה ע"י בעליו. אך אם נראה אדם חסר אמצעים מחזיק בידיו יהלום בשווי חמש מליון דולר, לא ישאלוהו "היכן קנית אותו"? אלא "מי העניק לך אותו במתנה"? כי לא יתכן במציאות שהוא קנה בעצמו את אותו יהלום.

בתורה הקדושה טמונה קירבה כה מופלאה להשי"ת, עד שאפילו אם ישתדל אדם לקיים מצוות ולעשות מעשים טובים בכל כוחו, לא יתכן כלל שיהיה באפשרותו לקנות תורה על ידם. יהודי מצד עצמו אינו מסוגל לקלוט את האמור בתורה הקדושה. אפילו על משה רבינו ע"ה מסופר בחז"ל (שמו"ר פמ"א, ו): "אמר ר' אבהו, כל מ' יום שעשה משה למעלה היה לומד תורה ושוכח, א"ל: 'רבון העולם יש לי מ' יום ואיני יודע דבר'.

(1)

מה עשה הקב"ה? משהשלים מ' יום נתן לו הקב"ה את התורה מתנה, שנאמר 'יתן אל משה' - גם למשה רבינו ניתנה התורה במתנה, ולא ע"י מעשיו.

ענין זה בא לידי ביטוי גם ברכת 'חונן הדעת'. לפני הבקשה על התורה - "חננו מאתך דעה בינה והשכל", ישנה הקדמה: "אתה חונן לאדם דעת". לעומת זאת לפני שאר הבקשות "סלח לנו", "רפאנו ה'", "ברך עלינו" וכו' לא מצינו כל הקדמה. כי בשעה שפאים לבקש בקשה על תורה, יש להקדים הקדמה של מתנת חיים, ובלעדיה אין לנו את אותה זכות שהיתה במתן תורה. נתינת התורה תמיד תהיה בחינם.

(6)

אמנם, אף כי התורה ניתנת לנו במתנה ולא נדרשת מאתנו מסירות נפש עבורה, מ"מ דבר אחד נדרש ממקבל מתנה: לרצות במתנה! דבר זה הוא תנאי יסודי בעצם הניתנה.

(8)

15

ידוע התיאור המובא בחז"ל על אשר התרחש בשעת מתן תורה, ח"ל המדרש (דברים רבה פר' עקב): "מאימתי נפסלו האומות מלפני הקב"ה? משעה שנתן הקב"ה את התורה בסיני, שחזר על כל האומות שיקבלו תורתו ולא בקשו, שנאמר 'ויאמר ה' מסיני בא'. אמר לבני עשו: מקבלין אתם תורתני? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר להם: 'לא תרצח'. אמרו לו: עליה אנו בטוחים, שהוא מן פטריקון שלנו, דכתיב 'ועל חרבך תחיה'. וכן אמר לבני ישמעאל: מקבלין אתם תורתני? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר 'לא תגנב'. אמרו: עליה אנו בטוחין, שנאמר 'ידו בכל' וכו', אמרו לו הכל: אין אנו מקבלין אותה, תנה אותה לעמך, שנא' ה' עוז לעמו יתן', אמר להם: מי שהוא מקבל תורתני להם אני מברך בשלום, שנאמר 'ה' יברך את עמו בשלום'."

הפעולה היחידה שהיתה מצד כלל ישראל במתן תורה היתה: רצון והתעוררות לקבל את התורה - "ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה" (שמות יט, ז). וכיון שרצו בכל מאודם את התורה, נפתחו להם מעיינות התורה והחכמה.

משל למה הדבר דומה? אדם יסכים להעניק לחבירו יהלום יקר אך ורק אם ידע שהוא ישמור עליו ויעריכנו כפי ערכו, אך אם ידע כי מקבל היהלום מתכוון לשחק עמו בקול, בשום אופן לא יאות ליתנו לו.

עבודת הכללי-ישראל בקבלת התורה היתה רק: לרצות במתנה - בתורה, ולהחשיבה. הקב"ה מצפה לראות מה כביכול נעשה עם התורה הקדושה, ואם נדע להעריכה ולהשתמש בה כראוי נזכה לקבלה במתנה.

9